

PAWEŁ KACPRZAK

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie

Narodowy, międzynarodowy i globalny system wartości praw podstawowych

Sprawozdanie z polsko-niemieckiej konferencji naukowej

W dniach 30 i 31 maja 2013 odbyła się polsko-niemiecka konferencja *Narodowy, międzynarodowy i globalny system wartości praw podstawowych*. Pierwszy dzień konferencji odbył się na Uniwersytecie Europejskim *Viadrina* (EUV) we Frankfurcie nad Odrą w drugim dniu uczestnicy konferencji obradowali w Słubicach w *Collegium Polonicum*, które jest jednostką badawczo-dydaktyczną Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Konferencja odbyła się w ramach polsko-niemieckiego projektu naukowo-badawczego *Obiektywny system wartości i praw podstawowych w Polsce i w Niemczech*. W projekcie wzięli udział: prof. dr Bartosz (kierownik projektu) – Katedra Polskiego Prawa, Publicznego, Prawa Europejskiego oraz Gospodarczego EUV, prof. dr hab. Mirosław Wyrzykowski – Zakład Praw Człowieka, Uniwersytet Warszawski oraz Henning Glaser – German Southeast Asian Center of Excellence for Public Policy and Good Governance (CPV), Thammasat University Bangkok.

Projekt wspierany jest finansowo przez Polsko-Niemiecką Fundację na Rzecz Nauki z siedzibą we Frankfurcie nad Odrą. Patronat nad projektem został objęty przez: Ambasadę Rzeczypospolitej Polskiej (RP) w Berlinie i Ambasadę Republiki Federalnej Niemiec (RFN) w Warszawie, przy wsparciu medialnym: dziennika „Gazeta Prawna”, Wydawnictwa C.H. Beck, Monitora Prawniczego.

Generalnym założeniem projektu jest porównanie – w ramach istniejących systemów prawnych w Polsce i Niemczech – katalogu praw podstawowych z wyodrębnieniem różnic i podobieństw. Wskazanie tych różnic i podobieństw znajdujących się polskiej i niemieckiej ustawie zasadniczej w zakresie katalogu praw podstawowych będzie podstawą do lepszego zrozumienia zagadnień tworzących obiektywny system wartości w Polsce i Niemczech.

Celem konferencji było omówienie różnic w polskim i niemieckim systemie prawnym praw podstawowych, ich analiza w polskim, niemieckim i europejskim prawie konstytucyjnym, a globalizacją, ze zwróceniem uwagi na system wartości praw podstawowych w krajach nie należących do Unii Europejskiej.

Obrady konferencji otworzył dr Gunter Pleuger – prezydent Uniwersytetu Europejskiego *Viadrina* we Frankfurcie nad Odrą, który przywitał uczestników konferencji, następnie zabrał głos Witold Gnauck – dyrektor wykonawczy Polsko-Niemieckiej Fundacji na Rzecz Nauki, który przedstawił działalność fundacji, zwracając uwagę na zrealizowane projekty. Henning Glaser – Thammasat University w Bangkoku omówił cele międzynarodowego projektu – *Centrum dla sprawnej polityki publicznej i dobrego zarządzania (Center of Excellence for Public Policy and Good Governance)*, który m.in. jest realizowany w Tajlandii. W tej części konferencji zabrał głos dr Jan Schumann, członek Zarządu Polsko-Niemieckiego Stowarzyszenia Prawników, który przedstawił cele i zadania Stowarzyszenia oraz poruszył kwestie dotyczące różnic i wspólnych cech w polskim i niemieckim systemie praw podstawowych.

Prof. dr hab. Mirosław Wyrzykowski dokonał podsumowania ostatniej konferencji, wskazał na różne aspekty systemu praw podstawowych na dalszy rozwój prowadzenia badań prawnoporównawczych w zakresie praw podstawowych, przy zastosowaniu zasad obiektywizmu i rzetelności prowadzących do wykazania różnic i podobieństw w systemach prawnych obu państw. Prof. dr Bartosz Makowicz w swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na fakt, że odbywająca się na polsko-niemieckim pograniczu konferencja ma nie tylko znaczenie naukowo-badawcze, ale jest doniosłym wydarzeniem o charakterze społeczno-politycznym. Następnie scharakteryzował początek i przebieg rozwoju obiektywnego katalogu wartości w obu państwach ze wskazaniem na praktykę i działanie praw podstawowych w Polsce i Niemczech, stwierdzając jednocześnie, że katalog praw podstawowych w polskim i niemieckim systemie prawnym jest

podobny, co stanowi uzasadnienie do dalszych badań, a w następstwie podstawę do pogłębiania relacji pomiędzy polskim i niemieckim społeczeństwem.

Konferencja została podzielona na cztery panele tematyczne, z wygłoszonym komentarzem na zakończenie każdego z nich i dyskusją.

Obrady pierwszego panelu (zatytułowanego *Wolność i metoda – różnice i podobieństwa w ograniczeniu polskich i niemieckich praw podstawowych*), otworzyła prof. dr Carmen Thiele EUV. W wystąpieniu omówiła ogólnie etapy rozwoju w zakresie obiektywnego systemu wartości i udzieliła głosu prof. dr Gertrude Lübbe-Wolff (sędzia Federalnego Trybunału Konstytucyjnego – FTK w Niemczech), która w swoim wystąpieniu odniosła się negatywnie do problematyki ograniczania praw podstawowych przez ustawodawcę. Stwierdziła, że w sprawach pomiędzy prywatnymi podmiotami występuje brak systemu określonych wartości, mających odzwierciedlenie w prawach podstawowych. Katalog określonych wartości uchwała parlament danego państwa; w katalogu praw powinny być wartości, które umożliwiają nieskrępowany ich wybór przez różne podmioty prywatne. Innymi słowy – ustawa zasadnicza powinna zawierać system wartości uniwersalnych, z którego podmioty prywatne mogłyby w sposób nieskrępowany wybierać różne wartości znajdujące się w zakresie ich zainteresowań. Wojciech Hermeliński (sędzia Trybunału Konstytucyjnego w Polsce) rozpoczął swoje wystąpienie od przedstawienia i scharakteryzowania zasady proporcjonalności. Według niego TK w swoich rozstrzygnięciach, powinien brać pod uwagę dobro ogółu, mając na uwadze indywidualne uprawnienia poszczególnych podmiotów – ten stan rzeczy został przedstawiony na podstawie bieżących spraw rozpoznawanych przez TK. Następnie prof. dr hab. Zdzisław Kędzia (Katedra Prawa Konstytucyjnego Uniwersytet Poznański) w swojej wypowiedzi odstąpił od głównego tematu pierwszego panelu i omówił ogólnie problematykę Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Przedmiotem dalszych rozważań były zagadnienia związane z procesem harmonizacji katalogu wartości praw podstawowych w kontekście ingerencji ustawodawcy w prawa i wolności oraz kwestie stosowania środków oszczędnościowych przy harmonizacji praw podstawowych. Michał Ziółkowski (Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk) w komentarzu odniósł się do zasady proporcjonalności, przedstawiając nowe kierunki w działalności TK.

Po przerwie, w pierwszym dniu konferencji, prof. dr Beate Rudolf (dyrektor Niemieckiego Instytutu na Rzecz Praw Człowieka) zaprezentowała odczyt na temat *Ingerencja narodowego systemu wartości praw podstawowych*

w prawie międzynarodowym. Głównym zagadnieniem były kwestie powstawania konfliktów w zakresie przestrzegania praw podstawowych. Punktem wyjścia do zapobiegania lub eliminowania sytuacji konfliktowych może być stosowanie podstawowej reguły prawa międzynarodowego, a mianowicie zasady przyjaznej interpretacji publicznego prawa międzynarodowego. Warunkiem koniecznym dla praktycznego zastosowania tej zasady w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (ETPC), jest dążenie, aby uzasadnienia wyroków Trybunału były uniwersalne i zrozumiałe oraz akceptowane i stosowane w systemach prawnych innych państw. Uniwersalizm praw podstawowych został przedstawiony na przykładzie wzajemnych stosunków pomiędzy ETPC a FTK.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji w Kościele Mariackim we Frankfurcie nad Odrą odbył się koncert Cello-Variation by Moritz Kuhn, a w przerwie koncertu poezję Ewy Lipskiej recytowały Bożena Baranowska i Dorothee Krüger.

W kolejnym – drugim dniu wszystkich uczestników konferencji w Słubicach przywitał dr Krzysztof Wojciechowski (dyrektor administracyjny *Collegium Polonicum*).

Tematem drugiego panelu były *Napięcia i odstępstwa – obiektywny system wartości jako kontrapunkt dla zagwarantowania praw podstawowych w polskim i niemieckim oraz europejskim prawie konstytucyjnym*. Prowadzący spotkanie – prof. dr Arkadiusz Dudarski (Katedra Polskiego i Europejskiego Prawa Prywatnego oraz Komparastyki Prawa EUV) poprosił o zabranie głosu prof. dr. Lothara Michaela (Katedra Prawa Publicznego Uniwersytetu w Düsseldorfie), który przedstawił zagadnienia związków partnerskich w Niemczech i wskazał pozytywne relacje ustawodawstwa niemieckiego z orzecznictwem niemieckich sądów, co sprawia, że definicje małżeństwa i związku partnerskiego są podobne. Mówca odniósł się również do polskiej rzeczywistości i stwierdził, że rozwiązań niemieckich w zakresie związków partnerskich obecnie nie można porównać z polskimi rozwiązaniami prawnymi, ponieważ w polskim systemie prawnym nie ma przepisów, które by regulowały instytucję związków partnerskich. Prof. dr hab. Mirosław Wyrzykowski omawiając problematykę związków partnerskich wskazał, że polskie społeczeństwo jest mało tolerancyjne. Kontynuując, podjął próbę analizy przepisów prawnych polskiej konstytucji dotyczących małżeństwa. Jak stwierdził – jego zdaniem nie ma kolizji, aby w polskim systemie prawnym funkcjonowała ustawa o związkach partnerskich.

Następnie prof. dr Rainer Wernsmann (Katedra Prawa Konstytucyjnego i Administracyjnego Uniwersytetu w Passau), opierając się na wyroku FTK, podzielił się uwagami w zakresie podstaw w ustaleniu obiektywnego katalogu wartości dla praw podstawowych. Na końcu wystąpił Bartosz Jaruga (Katedra Polskiego Prawa Publicznego, Prawa Europejskiego oraz Gospodarczego EUV), który skomentował przedmiot obrad panelu drugiego odnosząc się w sposób porównawczy do związków partnerskich i instytucji małżeństwa.

Prof. dr hab. Marek Safjan (sędzia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej TSUE) wygłosił wykład na temat *Karta praw podstawowych i konstytucje narodowe, konflikt czy przyjazna konwergencja*, omówił zasady wynikające z Karty praw podstawowych (KPP), odwołując się do bieżącej działalności TSUE. W pierwszej kolejności odniósł się do wyroku w sprawie Franssona. Z uzasadnienia wyroku wynika, że prawo unijne nie reguluje stosunków pomiędzy KPP a państwami, które tę Kartę podpisały oraz nie przewiduje konkretnych sankcji, które sądy tych państw nie powinny łączyć ze sprzecznością prawa krajowego, a uprawnieniami wynikającymi z tego aktu. W orzeczeniu w sprawie Melloni TSUE potwierdził fundamentalne zasady do sprawiedliwego procesu i prawa obrony znajdujących się w konstytucjach państw europejskich.

Prof. dr hab. Pasquale Policastro (Katedra Prawa Konstytucyjnego i Integracji Europejskiej Uniwersytetu Szczecińskiego) prowadził obrady panelu trzeciego, którego tematem był *Obiektywny system wartości praw podstawowych w państwach nie należących do Unii Europejskiej: Tajlandia Rosja, Turcja*. Jako pierwszy zabrał głos Henning Gloser (CPV), który omówił katalog obiektywnych wartości składających się na prawa podstawowe w Azji na przykładzie Tajlandii. Wyjaśnił, że dominujący wpływ na ten katalog w państwach azjatyckich mają czynniki społeczno-polityczne – np. religia czy ustrój państwowy – i dlatego zakres obiektywnych wartości w Azji różni się od katalogu obiektywnych wartości w Europie. Następnie porównał katalog wartości obiektywnych w Niemczech i Tajlandii. Tematem kolejnego wystąpienia były prawa podstawowe w Turcji, które omawiała doc. dr Ece Göztepe (Bilkent Celebr Uniwersytet w Ankarze). W wystąpieniu zwróciła uwagę, że Turcja jest zaliczana do państw, przeciwko którym jest prowadzone najwięcej postępowań przed ETPC (choć Turcja ratyfikowała Europejską Konwencję Praw Człowieka EKPC). Ustawodawca turecki, aby przeciwdziałać tej negatywnej sytuacji, dokonał istotnych zmian w krajowym systemie prawnym, wprowadzając nowe instytucje prawne w celu skutecznego stosowania prawa. Jako drugi –

w ramach obrad tego panelu – zabrał głos prof. dr hab. Roman Wieruszewski (dyrektor Poznańskiego Centrum Praw Człowieka, Instytut Nauk Prawnych PAN w Poznaniu). W wystąpieniu odniósł się do praw podstawowych w Rosji, gdzie zasady demokracji nie mają tak długiej tradycji, jak w państwach Europy Zachodniej. Jest to młoda demokracja, która w obecnym czasie zaczęła rozwijać się w europejskim kierunku. Dowodem na dynamiczny rozwój demokracji jest to, że w orzecznictwie ETPC nie ma uwag, co do rosyjskiego systemu prawnego, lecz tylko do stosowania prawa w Rosji. Negatywna ocena jest związana nie tylko z niską i rozwijającą się kulturą prawną, ale też z tym, że w Rosji przez długi czas nie były stosowane i przestrzegane obiektywne wartości, które mają bezpośredni wpływ na prawa podstawowe. Ważnym aspektem w rozwoju rosyjskiej demokracji jest praktyczny wpływ na orzecznictwo rosyjskiego Trybunału Konstytucyjnego wyroków wydawanych przez ETPC, co prowadzi do dalszego rozwoju praw podstawowych w Rosji. Dawid Wolfmeyer (doktorant w Katedrze Polskiego Prawa Publicznego, Prawa Europejskiego oraz Gospodarczego EUV) w swoim komentarzu zajął się problematyką stosunku praw podstawowych znajdujących się w konstytucjach państw europejskich do zagadnień uniwersalnego systemu wartości w tych państwach.

Spotkanie panelu czwartego, zatytułowanego *Napięcia między regionalnymi międzynarodowymi oraz narodowymi gremiami stojącymi na straży przestrzegania prawa* otworzył prof. dr Steffan Hindelang, LL.M. (Katedra Prawa Konstytucyjnego i Administracyjnego w Kontekście Międzynarodowym Wolny Uniwersytet w Berlinie), a następnie prof. dr hab. Andrzej Wróbel (sędzia TK) wygłosił referat na temat relacji publicznego prawa międzynarodowego a konstytucją polską. Stwierdził, że z postanowień ustawy zasadniczej wynika jednoznacznie, że Polska przestrzega i ratyfikuje umowy międzynarodowe, które stanowią źródło prawa polskiego systemu prawnego. Jednakże tylko ustawa zasadnicza może ograniczyć obowiązywanie norm publicznego prawa międzynarodowego ze względu na suwerenność państwową. Slavica Banić (sędzia Trybunału Konstytucyjnego w Chorwacji) w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę, że przed ETPC toczy się dużo spraw przeciwko Chorwacji, ponieważ wyroki wydawane przez chorwackie sądy są sprzeczne z orzecznictwem ETPC. Wynikiem tego stanu rzeczy jest inne rozumienie i stosowanie prawa przez sądy w Chorwacji w zakresie praw podstawowych, które wynikają z chorwackiej ustawy zasadniczej. Praktycznym rozwiązaniem napięć pomiędzy chorwackim system prawnym a międzynarodowymi standardami praw podstawowych po-

winno być szukanie i wypracowanie wspólnych rozwiązań przy jednoczesnym przystosowaniu prawa chorwackiego do tych wymagań. Natomiast prof. dr Aleksiej S. Avtonomow (członek Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej) przybliżył strukturę i zadania Komitetu działającego w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), powołanego do stosowania i nadzorowania prawa międzynarodowego w zakresie zapobiegania i likwidacji dyskryminacji na świecie. W ramach działalności Komitetu można zaobserwować dwa rodzaje napięć, pierwszy rodzaj napięć to napięcia pomiędzy urzędami i sądami innych państw a Komitetem, drugim rodzajem są relacje pomiędzy Komitetem a innymi organizacjami międzynarodowymi. W celu likwidacji nieporozumień powinna być lepsza współpraca prowadząca do wyjaśnienia rozbieżności i ustalenie wspólnego stanowiska.

O innych aspektach napięć pomiędzy FTK a ETPC w obszarze prawa karnego mówił prof. dr Robert Esser (Instytut Human Rights in Criminal Proceedings HRCP – Uniwersytet w Passau). Swoje uwagi przedstawił na podstawie wyroku FTK w sprawie Görgülü, następnie omówił zasady wynikające z artykułu 6 EKPC. Na zakończenie w swoim komentarzu Tobias Starowicz (Katedra Polskiego Prawa Publicznego, Prawa Europejskiego oraz Gospodarczego EUV) zajął się problematyką relacji pomiędzy ETPC a FTK.

Konferencja wskazała, że jedną z podstawowych barier w procesie globalizacji praw podstawowych jest tożsamość państw narodowych kształtowana m.in. przez język, świadomość pochodzenia, kulturę czy symbole narodowe. Pomimo tej przeszkody dla dialogu polsko-niemieckiego i europejskiego konferencja ma duże znaczenie nie tylko z punktu naukowego, ale również społecznego, prowadzącego do lepszego zrozumienia przedstawionej problematyki. Było to ostatnie spotkanie w ramach międzynarodowego naukowo-badawczego projektu *Obiektywny system wartości i praw podstawowych w Polsce i w Niemczech*.